

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ, ЩО ВЧИНЮЮТЬСЯ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ

PROBLEMS OF LEGAL REGULATION OF COMBATING CRIMINAL OFFENSES IN THE AGRICULTURAL INDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE COMMITTED BY OFFICIAL PERSONS

Єфімов В.В., к.ю.н., доцент,

доцент кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань

*Навчально-науковий інститут права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Стаття присвячена продовженню висвітлення однієї з актуальних на теперішній час теоретико-методологічної проблеми правового регулювання протидії кримінальним правопорушенням в агропромисловому комплексі України, що вчинюються службовими особами.

Звернено увагу на те, що кримінальні правопорушення економічної спрямованості, які відбуваються на підприємствах АПК, мають низку характерних рис, зумовлених специфікою виробничо-господарської діяльності даних об'єктів економіки.

Сучасна криміногенна ситуація у сфері АПК характеризується такими ознаками: зростанням числа виявлених злочинів, наявністю значної кількості латентної злочинності; поширеністю організованої злочинної діяльності; значним матеріальним збитком, завданім кримінальними посяганнями.

Вивчення способів здійснення досліджуваної категорії злочинів показало, що вони відрізняються значною різноманітністю, особливо витонченістю, активною адаптацією злочинців до нових форм та методів підприємницької діяльності.

Також наголошується, що наведені дані, які характеризують особу злочинців, необхідно враховувати при виявленні, попередженні та документуванні аналізованої категорії злочинів, організації належного оперативного обслуговування.

Проведене дослідження дозволило визначити низьку ефективність діяльності оперативних підрозділів Національної поліції у протидії економічним злочинам у досліджуваній сфері. Більшість дослідників свідчать про необхідність забезпечення оперативних підрозділів науково обґрунтованими рекомендаціями щодо боротьби зі злочинністю у сфері сільського господарства за всіма напрямками їхньої діяльності.

Стверджується, що ефективна організація правового регулювання протидії кримінальним правопорушенням в агропромисловому комплексі України можлива лише на основі аналізу та відстеження криміногенних процесів в економічній сфері держави та підготовка інформаційно-аналітичних матеріалів з питань протидії злочинності у цій сфері для органів виконавчої влади. До того ж складність у роботі правоохоронних органів створює наявність у цій системі дій високоорганізованих злочинних формувань, тому оперативні підрозділи Національної поліції України об'єктивно потребують найвищого рівня взаємодії як внутрішнього, так і зовнішнього, постійного обміну інформацією між ними на користь організації дієвого планування роботи у досліджуваній сфері.

Ключові слова: правове регулювання, протидія, попередження злочинної діяльності, документування, оперативний працівник, службова особа, економічні злочини, кримінальні правопорушення в сфері АПК України, підрозділи стратегічних розслідувань, режими оперативного обслуговування, автоматизовані бази даних.

The article is devoted to the continuation of the coverage of one of the currently relevant theoretical and methodological problems of legal regulation of combating criminal offenses in the agro-industrial complex of Ukraine, committed by officials.

Attention is drawn to the fact that criminal offenses of an economic orientation, which occur at agro-industrial complex enterprises, have a number of characteristic features determined by the specifics of the production and economic activity of these objects of the economy.

The modern criminogenic situation in the agricultural sector is characterized by the following signs: an increase in the number of detected crimes, the presence of a significant amount of latent crime; prevalence of organized criminal activity; significant material damage caused by criminal offenses.

The study of the ways of committing the investigated category of crimes showed that they differ in considerable variety, special sophistication, active adaptation of criminals to new forms and methods of business activity.

It is also emphasized that the given data, which characterize the identity of criminals, must be taken into account when detecting, preventing and documenting the analyzed category of crimes, organizing proper operational service.

The conducted research made it possible to determine the low effectiveness of the operational units of the National Police in combating economic crimes in the studied area. Most researchers testify to the need to provide operational units with scientifically based recommendations on combating crime in the field of agriculture in all areas of their activity.

It is claimed that the effective organization of legal regulation of combating criminal offenses in the agro-industrial complex of Ukraine is possible only on the basis of the analysis and tracking of criminogenic processes in the economic sphere of the state and the preparation of informational and analytical materials on combating crime in this sphere for executive authorities. In addition, the complexity of the work of law enforcement agencies creates the presence in this system of actions of highly organized criminal formations, therefore operational units of the National Police of Ukraine objectively need the highest level of interaction both internally and externally, constant exchange of information between them for the benefit of organizing effective work planning in the researched field.

Key words: prevention of criminal activity, documentation, proof, operational worker, official, economic criminal offenses in the field of agricultural industry of Ukraine, units of strategic investigations, operational service regimes, automated databases.

Негативні наслідки економічної злочинності мають досить серйозне значення для ринкової економіки. Адже порушення суб'єктом господарювання передбачених або не передбачених чинним законодавством норм призводить до набуття неправомірних переваг над конкурентами. Крім цього такий суб'єкт, забуваючи про свої обов'язки перед суспільством, порушує податкове законодавство, ухиляючись тим самим від оподаткування, валютного чи зовніш-

ньо економічного законодавства, навмисне створює ситуацію власного банкрутства або ж вчинює інші кримінальні діяння, зменшуючи власні витрати та створюючи значні проблеми для чесної підприємницької діяльності. Іноді економічні переваги, отримані підприємцем внаслідок порушення зобов'язань, настільки значні, що підприємцю, який чесно працює в рамках чинного законодавства, важко функціонувати поряд з нечесно працюючим партнером.

Таким чином, злочинні наміри поширюються в окремих чи навіть у всіх галузях економіки, у тому числі й у агропромисловому комплексі (АПК). АПК України належить до пріоритетних галузей економіки, від ефективного функціонування якої значною мірою залежить продовольча безпека держави, підвищення добробуту народу, становлення України як цивілізованої європейської країни, зміцнення політичної єдності Української нації. В умовах соціально-економічної кризи спостерігаються несприятливі тенденції й у продовольчій сфері.

Найбільш суттєвими криміногенними факторами визнано: процеси тінізації; посилення організованого характеру економічної злочинності; прояви корупції; зрощення загальнокримінальної та економічної злочинності; посилення міждержавного та міжрегіонального характеру злочинної діяльності. Як показало дослідження, найбільш криміногенно ураженими виявилися спиртова, лікеро-горілчана, виноробна, м'ясна, молочна, цукрова та хлібопекарська галузі.

Як суб'єкти, які вчинюють зазначені злочини у сфері АПК, найчастіше виступають посадові особи державних органів, що здійснюють функції реалізації державної політики у сфері АПК; керівники сільськогосподарських підприємств; фізичні особи у статусі індивідуальних підприємців (фермерів); інші фізичні особи, які є одержувачами соціальної допомоги.

Аналіз статистичних даних, а також масиву публікацій, присвячених дослідженню протидії економічним злочинам у базових галузях економіки та безпосередньо в агропромисловому комплексі, дозволяє зробити висновки про те, що зазначена проблема розглядалася неповністю, у більшості висвітлювалася окрема проблематика. Тому завданням дослідження визначено охарактеризувати основні проблеми правового регулювання протидії економічним злочинам в агропромисловому комплексі України танасампередщодо скоєння злочинів службовими особами.

Більшість досліджень здійснювалися на початку широкомасштабних реформ сільського господарства, які значно змінили структуру та економічну основу функціонування цієї галузі. Крім цього, широкомасштабні реформи призвели до розвитку політичної кризи, можна навіть сказати домінуючому нігілізму. Більшість населення живе за межею бідності, робочі місця є й достатньої кількості, та чи відповідає оплата праці дійсності. Україна має у своїй історії багатий сільськогосподарський досвід, тому необхідно порушувати питання про відродження сільських територій, будівництво потужних агропідприємств. Особливо це питання буде важливим після завершення війни з російською федерацією та відновлення знищеної інфраструктури агропромислового комплексу України.

Процес реформування економічних відносин в Україні може бути охарактеризований як млявий, реформи мають не завжди послідовний, а іноді й суперечливий характер. За тридцять років незалежності досі не ухвалено закон про боротьбу з економічною злочинністю, де чітко було б визначено склади злочинів, що належать до сфери економіки, хоча якийсь період окремими політичними силами підтримувався законопроект «Про боротьбу з економічною злочинністю» [1].

На сьогоднішній день новостворений державний орган Бюро економічної безпеки викликає більше питань, ніж дає відповіді на глобальні питання, пов'язані з економічною безпекою та протидію кримінальним правопорушенням у базових галузях економіки, і безпосередньо агропромисловий комплекс, які в цілому створюють базис економіки країни [2].

Виходячи з положень зазначеного вище законопроекту, основними напрямками боротьби з економічною злочинністю передбачалися такі заходи: створення правової основи, організаційних, матеріально-технічних та інших умов для ефективної боротьби з економіч-

ною злочинністю, в першу чергу, за рахунок надійного захисту використання бюджетних коштів усіх рівнів; вжиття заходів, спрямованих на забезпечення діяльності суб'єктів підприємницької діяльності як резидентів, так і нерезидентів України відповідно до норм чинного законодавства України; протидія легалізації коштів здобутих злочинним шляхом та запобігання використанню суб'єктів підприємницької діяльності для реалізації злочинних намірів у різних сферах економічних відносин, організація міжнародного співробітництва у сфері цієї; виявлення, усунення або нейтралізація негативних процесів і явищ, які породжують економічну злочинність або їй сприяють насамперед за рахунок внесення пропозицій, спрямованих на вдосконалення норм чинного; вивчення нових схем та форм скоєння економічних злочинів та запобігання їх подальшому розвитку; для ефективного викриття економічних злочинів, у встановленому законом порядку, використання всього комплексу оперативно-розшукових заходів та здійснення оперативного обслуговування суб'єктів господарювання незалежно від форми їхньої власності; аналіз та відстеження криміногенних процесів в економічній сфері держави та підготовка інформаційно-аналітичних матеріалів, з питань боротьби зі злочинністю у цієї сфері, для органів виконавчої влади; здійснення дослідчої перевірки матеріалів щодо фактів порушення чинного законодавства в економічній сфері, виявлення ознак вчинення економічних злочинів, з подальшим проведенням щодо них судового розслідування кримінальних проваджень та притягнення винних до відповідальності; вжиття заходів, спрямованих на забезпечення відшкодування шкоди державі, а також фізичним та юридичним особам; викриття фактів встановлення корумпованих зв'язків із державними службовцями, а також посадовими особами всіх рівнів, через залучення їх до злочинної діяльності; протидія використанню засобів для здійснення злочинної діяльності учасниками злочинних угруповань; виявлення та притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які займаються підркобою грошей, цінних паперів, квитків державних лотерей, а також інших засобів розрахунку та проведення профілактичної роботи серед цих осіб; спільно з іншими правоохоронними органами виявлення та попередження злочинів, пов'язаних із порушенням прав інтелектуальної власності, авторських прав, а також різних зловживань з використанням сучасних інформаційних технологій; створення інформаційно-аналітичних систем з одночасною комп'ютеризацією робочих місць спеціальних державних органів, які здійснюють боротьбу з економічною злочинністю; матеріальне та моральне заохочення громадян, які допомагають викривати злочинні дії, у тому числі співпрацю з правоохоронними органами на конфіденційній основі; здійснення заходів щодо відбору, розстановки, професійної підготовки та перепідготовки кадрів для спеціальних державних органів, що здійснюють боротьбу з економічною злочинністю; проведення серед населення роботи щодо роз'яснення норм чинного законодавства в економічній сфері з метою запобігання фактам скоєння ними економічних злочинів; висвітлення у засобах масової інформації про стан боротьби зі злочинністю у сфері економіки.

На жаль напрацювання вчених та практиків не знайшли свого місця у законотворчому просторі.

На тлі певного поліпшення економічної обстановки ще до початку війни з рф, нажалі чітко простежується нерівномірність розвитку окремих галузей економіки. До відстаючих за темпами розвитку належить й агропромисловий комплекс. Відсутність чіткої державної політики в цієї сфері, та ще й тривалий час не вирішення земельного питання, одночасна дія безлічі нормативних актів, що часто не узгоджуються один з одним, значною мірою негативно позначилися на стані сільського господарства.

Аналізуючи прийняті за роки існування України як самостійної держави законодавчі та нормативні акти, виступи керівників нашої держави, можна дійти невтішного висновку про відсутність розуміння в Україні необхідності системного підходу до боротьби з економічною злочинністю.

Перед правоохоронними органами ставиться складне завдання ефективної протидії кримінальним проявам у цій сфері та удосконаленню системи запобіжних заходів щодо захисту бюджетних коштів, що виділяються на розвиток АПК країни.

Таким чином, завдання щодо протидії розкраданню та нецільовому використанню бюджетних коштів, що виділяються державою на підтримку різних галузей економіки, у тому числі державних програм розвитку сільського господарства України, є одним із пріоритетних. Такими об'єктами у сфері АПК є виконавчі органи, що реалізують державну соціально-економічну політику у сфері сільського господарства; великі сільськогосподарські підприємства; інші підприємства різних організаційно-правових форм, які провадять свою діяльність у сфері АПК. Аграрний сектор країни, як показує аналіз правоохоронної діяльності, залишається одним із найбільш кримінальних у галузях економіки. Основна причина полягає в тому, що кримінальні структури намагаються брати активну участь у розподілі бюджетних коштів, що виділяються на розвиток АПК.

Порівнюючи показники роботи з виявлення злочинів у сфері сільського господарства за період з 2012 року та по цей період, можна зробити висновок про зниження результативності в даному напрямку.

Причинами зниження результативності виявлення злочинів в АПК є такі фактори: відсутність виваженої державної політики щодо розвитку аграрного сектору економіки, що формується, не завжди відповідно до реальних потреб України, а також до попиту на окремі види сільськогосподарської продукції; відсутність ефективного програмного забезпечення щодо усунення причин та умов, що призвели до безперервної криміналізації аграрного сектору економіки та зниження рівня належного контролю та неживання адекватних криміногенної ситуації заходів з боку Міністерства аграрної політики України та його структурних підрозділів на місцях; відсутність державної підтримки технічного та технологічного переоснащення виробництва та розвитку ринкової інфраструктури. Скорочення видатків на підтримку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування та гарантії Уряду під закупівлю іноземної техніки; існування міжгалузевого цінового диспаритету, властивого всій економіці. Аргументом може бути різниця в цінах у кілька разів при реалізації тих самих груп товарів [5].

В умовах, що склалися, необхідна злагоджена організація роботи слідчих та оперативних підрозділів з урахуванням досягнень позитивного досвіду у зазначених

вище напрямках. Підвищити ефективність слідчої та оперативно-розшукової діяльності на місцях щодо виявлення економічних злочинів в АПК дозволить концентрація зусиль за такими пріоритетними напрямками: забезпечення збереження бюджетних коштів, що виділяються на розвиток АПК; виявлення посадових злочинів, зокрема фактів неправомірної вигоди; виявлення фактів нецільового використання субсидій та субвенцій, що виділяються з державного та регіонального бюджетів на підтримку сільськогосподарників, у тому числі в рамках держпрограм та цільових програм з розвитку АПК; виявленню злочинів, скоєних у сфері використання земель сільськогосподарського призначення в ході процесів господарської діяльності у харчовій та переробній промисловості [6, с. 197].

У зв'язку з тим, що більшість регіонів України, економіка яких базується на сільськогосподарському виробництві, є дотаційними, а вони не мають власних коштів для фінансування розвитку регіональних програм в АПК, тому предметом більшості злочинних посягань у сфері АПК є кошти державного бюджету [3; 4].

З метою встановлення ознак злочинів варто класифікувати способи скоєння злочинів за походженням фінансових коштів, які виступали як об'єкт посягань, а також визначити характеристику суб'єктів – одержувачів коштів.

Як підсумок, необхідно зазначити, що злочини економічної спрямованості, які відбуваються на підприємствах АПК, мають низку характерних рис, зумовлених специфікою виробничо-господарської діяльності даних об'єктів економіки.

Сучасна криміногенна ситуація у сфері АПК характеризується такими ознаками: зростанням числа виявлених злочинів, наявністю значної кількості латентної злочинності; поширеністю організованої злочинної діяльності; значним матеріальним збитком, завданним кримінальними посяганнями.

Вивчення способів здійснення досліджуваної категорії злочинів показало, що вони відрізняються значною різноманітністю, особливою витонченістю, активною адаптацією злочинців до нових форм та методів підприємницької діяльності.

Наведені дані, що характеризують особу злочинців, необхідно враховувати при виявленні, попередженні та документуванні аналізованої категорії злочинів, організації належного оперативного обслуговування.

Проведене дослідження дозволило визначити низку ефективності діяльності оперативних підрозділів Національної поліції у протидії економічним злочинам у досліджуваній сфері. Більшість дослідників свідчать про необхідність забезпечення оперативних підрозділів науково обгрунтованими рекомендаціями щодо боротьби зі злочинністю у сфері сільського господарства за всіма напрямками їхньої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про боротьбу з економічною злочинністю: проект закону від 17.07.2002. Дата звернення 30.11.2022. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=2013&skl=5.
2. Про Бюро економічної безпеки: закон України від 28 січня 2021 р. № 1150-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2021. № 23, ст. 197. Дата оновлення 29.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>.
3. Про державну підтримку сільського господарства України: закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 49, ст. 527). Дата оновлення 29.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>.
4. Державна підтримка фермерських господарств. Назва з екрану. URL: <http://minagro.gov.ua/node/3720>.
5. Сторавчик В. Г. Запобігання корисливим злочинам в аграрному секторі економіки України : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2007. URL: ydisser.com/files/98874983.doc.
6. Пчолкін В. Д. Розкриття злочинів у харчовій промисловості : монографія. Одеса : Вид-во ОЮІ НУВС, 2005. 376 с.